

Role społeczne jako istotne komponenty rozwoju środowiska lokalnego i ponadlokalnego

Social roles and human strengths as important components of the development of the local and supra-local environment

DOI 10.25951/12951

Wprowadzenie

Jednostka ludzka charakteryzuje się naturalnymi funkcjami społecznymi. Żyje ona i rozwija się od urodzenia w grupie społecznej rodziny, w następnych latach współdziała w grupach rówieśniczych, przedszkolnych, szkolnych, organizacjach uczniowskich, społecznych, instytucjach pozaszkolnych środowiska lokalnego, regionalnego i makrospołecznego.

Człowiek jako istota społeczna, funkcjonując w określonej społeczności, przyjmuje w sposób uświadomiony bądź nieuświadomiony pewne role. W życiu społecznym jednostka ludzka może przyjmować różne role społeczne w zależności od jej wieku, poziomu wykształcenia, cech osobowości, potrzeb środowiskowych, oczekiwań i aspiracji jednostki, a także zbiorowości społecznej.

Przyjmowanie ról społecznych wiąże się z odpowiedzialnością za jakość ich pełnienia. Mają one niewątpliwie wpływ na funkcjonowanie społeczne jednostki ludzkiej, a także na porządkowanie, usprawnianie i rozwój środowiska społecznego grupy ludzkiej (mikrostruktury), instytucji (mezostruktury), a nawet globalnego społeczeństwa (makrostruktury).

Role społeczne nie są statystyczne, przypisane niezmiennie jednostce ludzkiej. Podlegają one dynamicznym i często wielostronnym przemianom w zależności od kompetencji jednostki, jej zdolności, predyspozycji psychicznych, społecznych i zawodowych, wewnętrznych i zewnętrznych (środowiskowych) potrzeb.

Pojęcie ról społecznych

Pojęcie ról społecznych jest złożone. Niejednoznaczność jego rozumienia wynika z dynamiczności zmian w życiu jednostki ludzkiej, uwarunkowań pełnionych funkcji społeczno-normatywnych, a także oczekiwań społeczności grup ludzkich, zarówno mikrospołecznych, jak i makrospołecznych. Stąd też pojęcie roli społecznej należy rozumieć „jako zespół norm, przepisów i wymagań, które muszą być spełnione, aby móc wykonywać określone funkcje i czynności w życiu społecznym” (Misiak 1999, s. 247). Takie określenie ról społecznych stanowi wąskie jej rozumienie. Ujmuje ono jednostronne znaczenie, które zwraca uwagę na obszar określonych zachowań jednostki ludzkiej w postaci przyjmowanych norm i realizowanych wartości społeczno-funkcjonalnych określonych ról w środowisku mikro- i makrospołecznym.

Na inny zakres znaczeniowy pojęcia ról społecznych zwraca uwagę A.M. Arendarczyk (2011). Przez rolę społeczną rozumie zespół oczekiwań, jaki inni mają w stosunku do jednostki, która reprezentuje określony status społeczny. Jest to zbiór obowiązków oczekiwanych przez zbiorowość społeczną, które wynikają i są związane z pełnionym statusem społecznym jednostki ludzkiej. Dominującą cechą określonego pojęcia roli społecznej jest znaczenie środowiska ludzkiego, zarówno mikrospołecznego, mezospołecznego, jak i makrospołecznego, które kształtują określone role społeczne wynikające ze statusu społecznego jednostek i uczestników określonych grup ludzkich. Wymienione określenie roli społecznej, choć kształtuje się w obszarze funkcjonowania życia zbiorowego i tworzy się w większym bądź mniejszym stopniu w utrwalonych interakcjach jednostki ludzkiej z grupą społeczną, stanowi także jednostronne rozumienie tego pojęcia. Nieuwzględnione w analizowanym określeniu istotnych konstytutywnych cech związanych z uwarunkowaniami prawno-normatywnymi i osobowościowymi jednostek i grup ludzkich funkcjonujących w środowiskach społecznych.

Należy zatem ująć określenie roli społecznej jako zbiór zachowań i postaw osobowych jednostki ludzkiej zgodnych z normami aksjonormatywnymi społeczeństwa i oczekiwaniami grupy społecznej, jej odpowiedzialność w realizacji zadań wymaganych przez określone środowisko, w którym uczestniczy ta jednostka.

Określenie pojęcia roli społecznej zawiera w treściach charakterystyczne cechy dotyczące:

- standaryzowanych wielostronnych zachowań jednostki ludzkiej w uczestnictwie grupy społecznej,

- osobowości społecznej jednostki wynikające z socjalizacyjnych mechanizmów środowiska społecznego,
- postawy osobowej jednostki, która powinna odpowiadać zasadom i przepisom przyjętym w globalnym społeczeństwie,
- oczekiwań grupy społecznej, w której uczestniczy jednostka,
- spełniania określonych wymagań środowiska społecznego od jednostki funkcjonującej w grupie ludzkiej.

Jednostki ludzkie przyjmują różne role społeczne. W środowiskach lokalnych i ponadlokalnych funkcjonują jednostki ludzkie z określonymi zdolnościami, wyróżniającymi się cechami osobowymi i kompetencjami, które powodują przyjmowanie przywódczych, kierowniczych ról społecznych w kulturze, grupie rówieśniczej, szkolnej, w gospodarce, polityce, w organizacjach związkowych i społecznych. Stanowią one często siły ludzkie w środowisku społecznym. Pojęcie sił ludzkich zdefiniował A. Kamiński (1982). Określił je w dwóch znaczeniach: jako cechę posiadaną przez pewne jednostki ludzkie czy grupy społeczne, motywowane jakimś zadaniem lub ideą, która to cecha wyraża się w zachowaniach przywódczych, a także jako cechę jednostki ludzkiej, której nie posiadają inne jednostki upośledzone przez los, warunki społeczne, historię.

W określeniu A. Kamińskiego, choć występują dwa zakresy znaczeniowe sił ludzkich bądź społecznych, należy jednak uznać, iż ich obszar treściowy zawiera wspólne i istotne charakterystyczne cechy tego pojęcia w postaci:

- wyróżniających sfer osobowości jednostki ludzkiej,
- przyjmowania zadań do realizacji w środowisku lokalnym,
- przyjmowania zachowań przywódczych w stosunku do innych osób i zbiorowości społecznej pozbawionych wyróżniających cech psychospołecznych.

Analizując siły ludzkie w strukturze współdziałania rodziców i innych podmiotów funkcjonujących w środowisku lokalnym ze szkołą, T. Aleksander zauważa, iż „siły te, to konkretni ludzie, ich wiedza, umiejętności zdobyte w życiu, doświadczenie zawodowe i społeczne, chęci i zapał do społecznego działania dla dobra innych” (Aleksander 1995, s. 86). Określenie sił społecznych sformułowane przez Tadeusza Aleksandra nie ujmuje w swych treściach wyróżniających się cech przywódczych i innych osobowościowych kompetencji jednostek ludzkich w funkcjonującej zbiorowości społecznej środowiska lokalnego. Pojęcie sił społecznych przedstawione przez T. Aleksandra należy uznać jako szerokie ujęcie, gdyż populacja tych sił ludzkich (społecznych) w środowisku lokalnym, zdaniem Autora, może zawierać wiele osób, które mają określoną wiedzę, doświadczenie zawodowe, kompetencje i motywację do działania, pomocy i wsparcia dla dobra innych osób. Osoby te z racji podejmowanych działań

na rzecz innych osób lub instytucji funkcjonujących w środowisku lokalnym, nie mogą jednocześnie pełnić ról przywódczych w zbiorowości społecznej. Stąd też przez siły ludzkie, nazywane również siłami społecznymi, rozumieć będziemy wyróżniające się cechami psychospołecznymi i specyficznymi zdolnościami jednostki ludzkie przyjmujące społeczne role przywódcze, które swą aktywną działalnością motywują inne jednostki i grupy społeczne do realizacji określonych potrzeb i zadań w środowisku lokalnym bądź ponadlokalnym.

Sformułowane pojęcie sił społecznych ujmuje w swych treściach istotnie komponenty w postaci:

- wyróżniających od innych członków zbiorowości ludzkiej kompetencji kulturowych, artystycznych, politycznych, gospodarczych, społecznych, naukowych i innych,
- przyjęcia ról przywódczych w środowiskach społecznych,
- umiejętności aktywizowania innych członków społeczności lokalnej i ponadlokalnej do podejmowania określonych działań,
- realizacji przyjmowanych zadań, działań na rzecz pomocy innym osobom bądź rozwoju i doskonalenia środowiska społecznego w różnych jej funkcjach (gospodarczych, kulturowych, oświatowych, pomocowych).

Role społeczne i siły ludzkie w funkcjonowaniu środowiska lokalnego

Role społeczne i siły ludzkie nie tworzą się w izolacji od środowiska społecznego. Zbiorowość ludzka w środowisku lokalnym, regionalnym czy globalnym tworzy pewne oczekiwania, potrzeby społeczno-kulturowe i inne, specyficzne dla różnych środowisk lokalnych. W każdym środowisku społecznym powstaje i rozwija się struktura różnych ról społecznych członków zbiorowości, a także kształtują się formalne i nieformalne przywódcze, kierownicze role pewnych jednostek, tworząc siły społeczne (ludzkie) w określonych obszarach funkcjonowania środowiska lokalnego, a nawet ponadlokalnego.

Istotną charakterystyczną cechą podejmowanych ról społecznych, szczególnie ról przywódczych, jest odpowiedzialność za przyjmowanie zadań przynależnych do zakresu obowiązków ustanowionych w sposób formalny bądź nieformalny przez grupę ludzką lub środowisko społeczne. W przyjmowanych rolach społecznych i siłach ludzkich niezbędne są cechy psychospołeczne jednostek, szczególnie ważne są określone zdolności, motywacje do działań społecznych, wiedza podmiotowa, kompetencje organizacyjne, postawy prospołeczne, umiejętność współdziałania w zbiorowości ludzkiej.

W rolach społecznych podejmowanych przez jednostki ludzkie można wyróżnić trzy podstawowe kategorie w relacjach odpowiedzialności, kompetencji i aspiracji. Pierwsza grupa jednostek przyjmuje role społeczne adekwatne do kompetencji i zdolności psychospołecznych do realizacji określonych funkcji. Druga grupa jednostek preferuje, a nawet podejmuje role przywódcze (siły społeczne), mimo że nie posiada odpowiednich kompetencji, wiedzy i zdolności. Wreszcie trzecia grupa jednostek ludzkich mimo posiadania zdolności i kompetencji do określonych ról społecznych, nie posiada jednak określonych aspiracji i dyspozycji przywódczych (Misiak 1999).

Pierwsza grupa jednostek ludzkich, w której występuje symetria między zdolnościami i kompetencjami psychospołecznymi w przyjmowanych rolach społecznych, jest odpowiedzialna za losy zbiorowości, w której uczestniczy lub jej przewodzi, nadając kierunek jej działań, a także potrzeby rozwoju w środowisku lokalnym czy globalnym. Jednostki te są w pełni świadome pełnionych ról społecznych. Świadomość ta jest istotną cechą osobowości, konieczną do wypełniania zadań związanych z rolą przywódcy grupy, motywując jej członków do działań na rzecz rozwoju kulturowego, gospodarczego czy społecznego środowiska lokalnego.

Zgodność kompetencji do pełnienia określonych ról społecznych, w tym sił ludzkich (przywódczych) jednostki ludzkiej, podlega pewnej weryfikacji przez wewnętrzne układy struktur zbiorowości społecznej. Dotyczy ona realizacji zadań obejmujących zakres pełnionej roli społecznej, a także sposobów motywacji i podejmowanych działań na rzecz rozwoju grupy ludzkiej i środowiska mikro- i makrospołecznego.

Zgodność kompetencji i cech osobowości psychospołecznych z przyjmowanymi rolami społecznymi jest cenioną kategorią życia społecznego, która w relacjach międzyludzkich wprowadza istotny element tolerancji, wolności, współdziałania, wzajemnej pomocy i wsparcia, a także poczucie wartości i tożsamości. Aktywność członków grupy, w której obecne są osoby kompetentne, z pewnymi wzorcami osobowymi i siłami społecznymi w postaci przywódców zbiorowości, jest niewspółmiernie wyższa dla środowiska lokalnego i globalnego, w porównaniu z grupami ludzkimi, w których jednostki wykazują aspiracje do ról przywódczych (sił społecznych) mimo braku zdolności organizacyjnych, społecznych i osobowościowych predyspozycji psychicznych. Brak lub niewystarczający zakres kompetencji w różnych sferach życia społecznego, politycznego, kulturowego, duchowego czy gospodarczego osób przyjmujących rolę przywódcze, kierownicze, powoduje zagrożenie w realizacji zadań w doskonaleniu funkcjonowania środowiska lokalnego, działalności instytucji lub

innych podmiotów, do których aspiruje jednostka. Ta kategoria ról przywódczych (sił społecznych) cechuje się niską wrażliwością społeczno-emocjonalną, brakiem odpowiedzialności i tożsamości osobowej. Asymetria między wyrażanymi aspiracjami w podejmowanych rolach społecznych a kompetencjami do ich wypełnienia przyczynia się także do zachwiania relacji międzyosobowych w grupach ludzkich, eliminowania bądź zaburzenia motywacji do działań w funkcjonowaniu elementów podmiotowych środowiska lokalnego czy ponadlokalnego. Może to powodować narastanie sytuacji konfliktowych między jednostką przyjmującą rolę sił społecznych a grupą społeczną, instytucją czy organizacją społeczną, polityczną, kulturową. Mogą również występować wewnętrzne nieporozumienia, a nawet konflikty w zbiorowościach, w których osoby pozbawione zdolności i kompetencji społeczno-psychicznych i organizacyjnych obejmują przywódcze role społeczne.

Trzecią kategorię ról społecznych stanowią jednostki ludzkie, które mają odpowiednio wysoki zakres wiedzy, zdolności kierunkowych, kompetencji psychospołecznych, lecz nie posiadają w swych cenach osobowości predyspozycji przywódczych, koniecznych do wypełniania ról jako sił społecznych w środowisku lokalnym, instytucjonalnym czy ponadlokalnym. Osoby te, przyjmując role przywódcze ze względu na wysoki własny autorytet, wiedzę, zdolności i umiejętności kierunkowe (gospodarcze, oświatowe, polityczne, społeczne, kulturowe), mają trudności z przekazaniem motywacji do działań oraz realizacji przez członków zbiorowości społecznej celów i zadań określonych w prawidłowym funkcjonowaniu i rozwoju środowiska, instytucji czy grupy ludzkiej. Choć środowisko lokalne, kulturowe czy społeczno-polityczne ustanowiło ich rolami kierowniczymi, ze względu jednak na niskie zdolności organizacyjno-przywódcze jednostki ludzkie z tej kategorii sił społecznych prowadzą często do dezorganizacji życia społeczno-kulturowego, oświatowego czy gospodarczego w środowisku lokalnym, rozluźnienia więzi między członkami zbiorowości społecznej, dowolności w wypełnianiu zadań i zasad w funkcjonowaniu ról społecznych.

Realizacja przywódczych ról społecznych (sił ludzkich) może być, jak dowodzi A. Janowicz (2019), autentyczna (wypływa z rzeczywiście pełnionej funkcji) lub pozorna.

Rzeczywiste role społeczne pełnione są przez jednostki lub grupy ludzkie przede wszystkim w sytuacjach, w których przyjmowane są zgodnie z ich kompetencjami i zdolnościami organizacyjno-przywódczymi oraz oczekiwaniami społeczności lokalnej, instytucji czy organizacji społeczno-politycznej i gospodarczej. Wzajemne związki społeczne, emocjonalne, intelektualne w struktu-

rach środowiskowych i instytucjonalnych, funkcjonujące między społecznymi rolami przywódczymi (siłami ludzkimi) a rolami społecznymi uczestników zbiorowości społecznej z pewnością podnoszą motywację do sformalizowanej bądź spontanicznej pomocy i rozwoju różnych form aktywności w doskonaleniu funkcjonowania środowisk społeczno-instytucjonalnych.

Role społeczne, zarówno przywódcze, jak i uczestnika grupy, zbiorowości w środowisku lokalnym mogą być także przyjmowane w sposób pozorny. Element pozorności występuje wówczas, gdy przywódcze role społeczne przyjmowane są na zasadzie aspiracji i dominacji w strukturze zbiorowości, pozycji społecznej będącej w sprzeczności z wymaganymi komponentami oraz oczekiwaniami środowiska lokalnego, instytucji czy też grupy społecznej, politycznej i gospodarczej. Natomiast pozorne funkcjonowanie uczestnika roli społecznej wynika najczęściej z konieczności, a nie wewnętrznej potrzeby uczestniczenia w środowisku społecznym. Takie jednostki wykazują najczęściej zachowania w postaci bierności wewnętrznej i zewnętrznej w realizacji podejmowanych zadań zbiorowości, a także braku akceptacji osoby pełniącej przywódczą rolę społeczną.

Pozorność pełnionych ról społecznych, zwłaszcza sił ludzkich w środowisku lokalnym lub dominujących pozycji społecznych w funkcjonowaniu zbiorowości politycznych, organizacjach społecznych, kulturowych i oświatowych, może przynosić stagnację, bierność i obojętność w doskonaleniu form w działalności struktur społecznych, a nawet prowadzić do konfliktowości, wzajemnych sporów i wewnątrzgrupowej agresji między członkami ról społecznych uczestnikami grupy czy instytucji a osobą pełniącą przywódczą rolę.

Oprócz istniejących uwarunkowań psychospołecznych jednostki ludzkiej (kompetencji, uzdolnień kierunkowych, organizacyjnych), w przyjmowaniu określonych ról społecznych, jak dowodzi J. Sztumski, duże znaczenie mają również „kategorialne uwarunkowania wzorów społecznych, czyli przynależność danej osoby do podstawowych kategorii społecznych, ważnych w grupie, w której ona występuje, takich jak: płeć, wiek czy wykształcenie” (Sztumski 2006, s. 423).

W strukturach społeczności lokalnej, w zbiorowościach społecznych stowarzyszeń, instytucji, partii, organizacjach kulturowych i innych grupach ludzkich zdarza się długotrwałość pełnionych ról, także tych przywódczych. Role społeczne pełnione przez osoby w długim przedziale czasowym mogą ulegać pewnemu sformalizowaniu, a nawet instytucjonalizacji.

Dominującą funkcją jednostki wypełniającą przywódcze role w środowiskach społeczno-oświatowych, kulturowych i politycznych jest motywowanie

zbiorowości ludzkiej do podejmowania wielostronnych zadań i wykonywania działań, które będą utrzymywać więzi emocjonalno-społeczne grupy i rozwijać określone środowisko lokalne i ponadlokalne.

Instytucjonalizacja ról społecznych może w niektórych sytuacjach prowadzić do stagnacji, eliminowania zadań twórczych, obojętności, deprecjacji wartości prospołecznych, a w szczególnych przypadkach – do narastania wewnętrznych konfliktów, nieporozumień działających na szkodę środowiska lokalnego, ponadlokalnego i instytucji.

Przykładem instytucjonalizacji ról społecznych jest pełnienie funkcji przywódczych w organizacji społecznej, politycznej czy objęcie stanowiska dyrektora szkoły lub innej instytucji. Długotrwałe wypełnianie tych ról społecznych może doprowadzić z jednej strony do realizacji zadań funkcjonalnych, strukturalnych i normatywnych, podporządkowując role społeczne członków grupy czy instytucji, ograniczając ich znaczenie, decyzyjność i aspiracje społeczne czy zawodowe. Tworzy się wówczas dyktatorski sposób zarządzania w pełnieniu roli przywódczej (siły ludzkiej). Taki stan wypełniania zadań przypisanych określonym rolom społecznym powoduje wewnętrzne konflikty, agresję, stres, a nawet krytyczne sytuacje w obszarze działalności instytucji czy organizacji społeczno-politycznej i kulturowej. Z drugiej strony instytucjonalizacja ról społecznych może prowadzić do zaniedbań, a nawet zaniechań określonych zadań, powodując bierność, apatię, brak inicjatyw twórczych i aspiracji rozwojowych zarówno jednostkowych ról społecznych, jak i funkcjonalności instytucji społecznej, oświatowej czy innych zbiorowości ludzkich.

Jednostka ludzka w różnych okresach swojego życia pełni wielostronne role społeczne. Role te mogą być podporządkowane społecznie, równorzędne lub dominujące (przywódcze). W okresie dorosłości osoby występuje często potrzeba pełnienia wielu ról społecznych. W sytuacji pełnienia zarówno ról społecznych dominujących i jednocześnie przyjmowanie ról równorzędnych może pojawić się problemem konfliktu ról oraz sposobu i jakości ich realizowania (Porankiewicz-Żakowska 2012). Konflikt pełnionych jednocześnie wielu ról społecznych może prowadzić do negatywnego zjawiska w postaci zubożenia, a nawet negacji pewnych ról lub dylematu w pełnionych rolach społecznych (Pankowska 2005). Zjawisko negowania pełnionej przez siebie roli społecznej przejawia się w uświadomionym bądź nie w pełni uświadomionych zachowaniach polegających na odrzuceniu lub nieprzyjmowaniu zadań i wymagań przypisanych określonym rolom. Często w pełnieniu jednocześnie wielu ról społecznych, w tym dominujących lub przywódczych, występuje dylemat przejawianych zachowań jednostki ludzkiej. Dylemat ten, jako negatywne zja-

wisko w zachowaniach, powstaje wówczas, gdy jednostka pełniąca odpowiedzialną rolę społeczną odczuwa akceptację pewnej zbiorowości ludzkiej, ale to nie przynosi jej satysfakcji oraz zadowolenia. Wynika to stąd, iż koszty emocjonalne, społeczne wypełniania tej roli są duże, dlatego też występuje ograniczenie bądź zaniechanie pełnionych innych ról społecznych przyjmowanych w rodzinie lub w środowisku lokalnym czy globalnym.

Przykładem konfliktu jest przyjmowanie przez dorosłą osobę przywódczej roli społecznej w organizacji politycznej, społecznej, samorządowej w środowisku lokalnym bądź ponadlokalnym, podczas gdy pełni ona jednocześnie rolę matki (ojca), żony (męża), pracownika w zakładzie pracy. Dominująca rola w podejmowanych działaniach społeczno-politycznych jest akceptowana i wysoko oceniana przez środowisko lokalne lub regionalne. W wypełnianiu tej roli społecznej jednostka poświęca wiele czasu wolnego i własnej aktywności psychicznej, społecznej i fizycznej. Koszty realizacji zadań pełnionej roli społecznej są tak duże, że inne role wynikające z pracy zawodowej oraz funkcjonowania rodziny i małżeństwa są ograniczone z powodu braku czasu, motywacji, a nawet potrzeb psychicznych i aspiracji zawodowych. Stąd też osłabione są więzi emocjonalne i społeczne z dzieckiem w rodzinie, często występują konflikty małżeńskie i rodzinne, przejawia się krytyczny stosunek do wymagań w pracy zawodowej. Uwidacznia się bierność i obojętność, a nawet brak akceptacji w pełnionych innych, także istotnych, rolach społecznych jednostki ludzkiej.

Podejmowane przez osobę ról społecznych w zasadach aksjonormatywnych i funkcjonowaniu życiowym nie powinny wykluczać się wzajemnie. Stąd też przyjmowanie, zarówno ról społecznych dominujących (przywódczych), jak i równorzędnych i podrzędnych, powinno być dokonywane racjonalnie, odpowiednio do potrzeb, miejsca, czasu, kwalifikacji oraz oczekiwań społecznych, rodzinnych, zawodowych, także potrzeb partnera życiowego czy małżonka.

Uwagi końcowe

Każdy człowiek przynależy do społeczności rodzinnej, grup rówieśniczych, zbiorowości społecznych w instytucjach oświatowych (przedszkole, szkoła podstawowa, ponadpodstawowa, wyższa), w pracy zawodowej, w działalności społecznej, politycznej, kulturowej i gospodarczej. Struktura społeczno-oświatowa i zawodowa, w której uczestniczy jednostka ludzka powoduje konieczność przyjmowania określonych ról społecznych. Role te z jednej strony przypisane są jednostce niezależnie od jej woli, a nawet świadomości, np. rola

społeczna dziecka w rodzinie, ojca, matki, ucznia w szkole, uczestnika grupy rówieśniczej itp. Z drugiej natomiast strony są różne role społeczne, polityczne, zawodowe, kulturowe, gospodarcze przyjmowane jako dominujące lub równorzędne, w sposób świadomy, z większym bądź mniejszym zainteresowaniem, z respektowaniem potrzeb osobistych i społecznych oczekiwań.

Przyjmowanie ról przez jednostkę i zbiorowości ludzkie zgodne z normami społecznymi przyjętymi w globalnym społeczeństwie, w grupach społecznych czy instytucjach, powoduje równowagę funkcjonalną w strukturach społecznych w rodzinie, gospodarce, kulturze, oświacie. Natomiast negatywne odstępstwa od przyjętych zasad w społeczeństwie powodują odrzucenie ról społecznych, ich negowanie, bierność i brak odpowiedzialności za realizację zadań. Sytuacje te przyczyniają się do zaburzenia struktur społecznych w grupach ludzkich, społeczności lokalnej i ponadlokalnej. Zjawisko negacji ról społecznych przez zbiorowości ludzkie może nawet prowadzić do dysfunkcji w społeczności lokalnej, rówieśniczej, politycznej czy samorządowych jednostek administracyjnych.

Pożądanym zjawiskiem warunkującym rozwój funkcjonowania zarówno globalnego społeczeństwa, jak i lokalnych struktur społecznych, a także doskonalenie systemu oświaty, kultury, gospodarki, techniki, jest konieczność przyjmowania ról społecznych zgodnie z kompetencjami osobowymi, uzdolnieniami kierunkowymi, w których zarówno jednostkowe role, jak i zbiorowe, pełnione będą w sposób aktywny, odpowiedzialny, z pełną świadomością uczestnictwa i funkcjonalnymi zadaniami w realizacji przypisanych ról równorzędnych lub dominujących. Role dominujące (przywódcze) powinny być podejmowane przez wybitne jednostki z wysokim autorytetem społecznym, politycznym, kulturowym, które będą motywować zbiorowości ludzkie do podejmowania twórczych działań w organizacjach społeczno-politycznych, oświatowych, kulturalnych i ekonomiczno-gospodarczych w środowisku lokalnym i w globalnym społeczeństwie.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksander T. (1995), *Optimalizacja pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły poprzez wykorzystanie sił społecznych środowiska lokalnego*, w: A. Jopkiewicz (red), *Edukacja i rozwój. Jaka szkoła, jaki nauczyciel, jakie wychowanie*, Kielce: Wydawnictwo Wydział Pedagogiczny WSP im. J. Kochanowskiego.
- Arendarczyk A.M (2011), *Funkcjonowanie w rolach społecznych osób z syndromem DDA*, w: A. Widera-Wysoczańska A., Kuczyńska (red), *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.

- Pankowska D. (2005), *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Janowicz A. (2019), *Role małżeńskie w percepcji kobiet pochodzących z kultury żydowskiej oraz chrześcijańskiej*, Studium pedagogiczne (praca doktorska), Lublin.
- Kamiński A. (1982), *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Misiak W. (1999), *Rola społeczna*, w: D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Porankiewicz-Żakowska A. (2012), *Między jednostką a strukturą społeczną. Tożsamość, rola i struktura społeczna w teorii Sheldona Strykera i Petera J. Burke'a*, Warszawa: IFiS PAN.
- Sztumski J. (2006), *Rola społeczna*, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, red. T. Pilch, t. 5, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

STRESZCZENIE

Jednostka ludzka w każdym społeczeństwie przyjmuje różne role społeczne. Pełnienie tych ról uzależnione jest od wieku, cech osobowości, aspiracji, kompetencji społecznych, wiedzy. W środowiskach lokalnych i instytucjonalnych występują role społeczne zgodne z kompetencjami jednostki ludzkiej, także przyjmowane są role społeczne, szczególnie przywódcze, w których brak jest kompetencji społeczno-organizacyjnych. Pierwsza kategoria ról społecznych przyczynia się do rozwoju środowiska społecznego i instytucjonalnego. Druga natomiast zaburza ten rozwój. Negatywnie w sferze rozwojowej należy również określić długotrwale pełnienie ról społecznych, powoduje to instytucjonalizację tych ról. Przyjmowanie przez jednostkę wielu ról ważnych społecznie może prowadzić do konfliktu tych ról.

SŁOWA KLUCZOWE: Role społeczne, siły ludzkie, środowisko społeczne, środowisko lokalne, ponadlokalne, kompetencje przywódcze, role dominujące, role równorzędne, konflikt ról społecznych.

SUMMARY

A human individual in each society assumes different social roles. Performing these roles depends on age, personality traits, aspirations, social competences and knowledge. In local and institutional environments, there are social roles consistent with the competences of the human individual, social roles are also assumed, especially leadership roles, in which there is a lack of socio-organizational competences. The first category of social roles contributes to the development of the social and institutional

environment. The second one disrupts this development. The long-term performance of social roles should also be negatively defined in the developmental sphere, which results in the institutionalization of these roles. Taking on multiple socially important roles by an individual may lead to role conflict.

KEYWORDS: social roles, human strengths, social environment, local and supra-local environment, leadership competences, dominant roles, equal roles, conflict of social roles.

SŁAWOMIR CUDAK – Akademia Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie
HENRYK CUDAK – Akademia Humanitas w Sosnowcu

Pedagogika / Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 21.09.2023

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 15.12.2023